

LIMBA ROMÂNĂ ȘI POSTERITATEA LUI EUGENIU COȘERIU*

Doctor habilitat în filologie, profesor universitar **Gheorghe POPA**

E-mail: gheorghe.popa@usarb.md

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9433-1529>

Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți

0. Sunt mai mult decât onorat a lua cuvântul astăzi în cadrul ședinței festive a Academiei de Științe a Moldovei. Mă aflu, oarecum, într-o situație puțin mai privilegiată decât personalitățile de știință și de cultură din anii precedenți, care au ținut conferințe prilejuate de Sărbătoarea Națională „Limba noastră cea Română”: eu am posibilitatea să vorbesc despre Zeița *Lingua Nostra* în centenarul nașterii savantului cu renume mondial Eugeniu Coșeriu. În alți termeni, eu sunt favorizat prin oportunitatea de a pune în discuție unele aspecte legate de îngemănarea destinului lui Eugeniu Coșeriu cu cel al limbajului uman, inclusiv cu cel al limbii române.

Am toate temeiurile să constat respectiva îngemănare, deoarece anume acest obiect de studiu – limbajul uman, inclusiv limba română – l-a făcut pe Eugeniu Coșeriu să urce vertiginos și convingător în vârful piramidei cercetărilor lingviști (dovadă elocventă e și titlul onorific de *doctor honoris causa* a 40 de universități și academii, precum și calitatea de membru sau membru de onoare a peste 20 de academii și foruri științifice din întreaga lume; firește, e un record, despre care însuși Magistrul afirma, „cu un orgoliu nedisimulat, că va fi greu să-l depășească cineva” [1, p. 29]).

În același timp, și limba română, la rândul ei, îi „rămâne datornică” compatriotului nostru pentru faptul că reflecțiile sale despre limba română au fost corelate profund cu problematica, epistemologia și metodologia lingvisticii romanice și a celei generale, iar, grație spiritului său universal, a fost și ea încorporată în viziunea lui universală [2, p. 14]. Avem deci de față o rarisimă situație când nu numai cercetătorul își manifestă dezinvolt satisfacția de ceea ce a făcut și face, dar și obiectul lui de studiu – limbajul uman, implicit limba română – a avut de câștigat ca obiect particular, ca obiect cultural, „adică altfel decât obiectele naturale” [3, p. 117].

* Articolul este o variantă puțin modificată a prelegerii publice ținute în cadrul ședinței festive a AȘM în data de 31 august a.c.

Dr. hab., prof. univ. Gheorghe POPA

Invocăm doar un detaliu semnificativ în acest sens: după știința noastră, E. Coșeriu a scris nemijlocit despre limba română cca 20 de studii care „atestă dorința arzătoare a savantului român de a așeza limba și spațiul românesc la locul cuvenit în Europa, prin atestările celor din Occident” [2, p. 11]. Anume aceste lucrări care au apărut, începând din 1973 (adică cu peste 15 ani înainte de evenimentele din decembrie 1989) i-au permis reputei cercetătoare Matilda Caragiu Marioțeanu să tragă cu mândrie concluzia că savantul „Coșeriu nu a uitat niciodată că este român” [2, p. 11], iar, după convingerea acad. Ioan-Aurel Pop, doar prin contribuțiile sale privind argumentarea că „au existat învățați care au inclus româna între limbile romanice încă din secolul al XVI-lea”, „basarabeanul și europeanul Eugen Coșeriu se înscrie în rândul celor mari lingviști români din toate timpurile” [4, p. 43]¹.

1. Deși e un subiect mult depășit, iar abordarea lui chiar și sumară poate provoca unora, în special, oamenilor de bun-simț, o stare de sașietate, totuși, în contextul situației de astăzi, găsim rezonabil nu numai

¹Apropo, după mărturisirea prof. V. Orioles (Universitatea din Udine, Italia), E. Coșeriu a prezentat încă la ședințele din 1948 ale Societății milaneze de Lingvistică, două comunicări ce aveau tangențe directe cu limba și cultura română: „Fonemul implicit” în română și *Limba lui Ion Barbu (cu unele considerații referitoare la limbile învățate)*, iar în 1949 era preocupat de tema *Limbă și regim în România* [5, p. 20].

a aminti contemporanilor noștri mai tineri, dar și a-i îndemna să ia notițe despre calvarul instaurării anevoioase a adevărului privind statutul limbii din Republica Moldova (statut care – cu amărăciune constatăm – este încă contestat: a se vedea articolul 13 din Constituție....!).

Anticipând observațiile ce vor urma, invocăm, pentru început, doar una dintre afirmațiile coșeriene referitoare la așa-zisa limbă moldovenească: „A promova sub orice formă o limbă moldovenească deosebită de limba română este din punct de vedere strict lingvistic, ori o greșeală naivă, ori o fraudă științifică; din punct de vedere istoric și practic, e o absurditate și o utopie; și, din punct de vedere politic, e o anulare a identității etnice și culturale a unui popor și, deci, un act de genocid etnico-cultural” [6, p. 25]. Spre marele nostru regret, această afirmație formulată tranșant, univoc, convingător și devenită, cu timpul, un adevăr axiomatic nu a fost și continuă a nu fi acceptată la modul serios nu numai de unii oameni puțin inițiați în probleme de limbă, dar, oricât ar părea de paradoxal, chiar și de unii colegi de breaslă, aceștia din urmă perseverând să ne servească împardonabil aceleași gogoși mucegăite.

1.1. Astfel, lingvistul rus V. Danilenko, după zece ani de la destrămarea imperiului sovietic, dezvăluind esența politologiei lingvistice (disciplina ce tratează relația dintre politică și limbă), se arată foarte deranjat și neliniștit de „acutizarea problemelor legate de politica lingvală din unele republici – Lituania, Estonia, Moldova ș.a. (presupunem că acest ș.a. nu avea în vedere situația limbilor daghestană, mordovă, cerchesă, cecenă, tătară ș.a. din Federația Rusă – Gh. P.)” (atenție la felul cum se exprimă lingvistul!). Și ... colac peste pupăză: această situație „a fost primită cu îngrijorare și peste hotarele republicilor date” (ne întrebăm care au fost motivele ce au condiționat această neliniște și dacă nu cumva «neliniștea» respectivă s-a manifestat exclusiv în Rusia – Gh. P.). Cercetătorul din Irkutsk recunoaște evaziv și scrâșnind din dinți că „destinul unor limbi naționale din URSS” (deci, până la urmă, numai al «unor» limbi, nu al tuturor celor 135! – Gh. P.) se află în pericolul substituirii de către limba rusă. Avem însă ferma certitudine că e vorba de destinul nu doar al „unor” limbi naționale, care se afla „în pericol”, dar care, realmente, era deja periclitat. Iar adoptarea legislației respective privind decretarea ca limbă de stat a limbilor naționale a provocat, în viziunea cercetătorului nominalizat, „proteste din partea populației vorbitoare de limbă rusă” (curios lucru: de ce rușii nu au protestat când limbile naționale figurau doar „pe hârtie”, iar în realitate fiind cenușărese?). Până aici parcă nimic ieșit din co-

mun, dar în Moldova – insistă disperat Danilenko! – „lucrurile au ajuns până la greve”! Probabil, cei din afara republicii, mai exact, din Rusia, doreau ca noi să stăm, ca de obicei, ... cuminti în banca noastră! După cum era și de așteptat, nu putea „fratele mai mare”, generos fiind din fire, să nu propună și o soluție în asemenea situații: „Evident, cea mai optimă concepție (incorectul comparativ de superioritate *наиболее* «mai» trădează marea ardoare a cercetătorului de a se îndepărta de suprema disperare că nu vor mai exista două limbi de stat – Gh. P.) este cea despre două limbi de stat pe formațiile teritoriale nevorbitoare de limba rusă – băștinașă și rusă” [7, pp. 73-74]. Remarcați cât de ostentativ se evită termenul *națională*.

1.2. Cu siguranță, afirmații de genul celor citate mai sus sau pretenții odioase lansate recent în campania electorală (gen: de a conferi limbii ruse un anume statut sau de a redacta actele legislative și în limba rusă, sau de a reveni la statutul limbii de comunicare interetnică ș.a.) nu ar fi fost vehiculate, dacă autorii acestor afirmații și pretenții n-ar fi cerțați cu naționalismul lingvistic „sănătos”, despre care vorbea prof. E. Coșeriu cu peste trei decenii în urmă: „Dacă cineva locuiește de treizeci de ani în țara mea și nu s-a străduit câtuși de puțin să-mi învețe limba, fiindcă e convins că trebuie s-o învăț eu pe a lui, sau dacă cineva vine în țara mea ca domn și stăpân colonial și pretinde, direct sau indirect, să-mi impună limba lui, nu mai pot fi tolerant. Nu-i cer, se înțelege, nici în acest caz, minorității să învețe limba mea părăsindu-și-o pe a ei, fiindcă asta ar însemna să fiu șovinist; dar îi cer să învețe și limba mea, dacă vrea să participe ca egal la viața publică a Țării. Pot și am datoria morală să fiu tolerant cu minoritarii de bună credință și toleranți, nu însă cu o minoritate imperialistă și intolerantă care pretinde să impună limba ei populației băștinașe și majoritare. A fi tolerant, repet, nu înseamnă a accepta pasiv intoleranța lingvistică a altora și nu înseamnă a se supune în mod servil imperialismului și colonialismului lingvistic. Aceasta n-ar mai fi toleranță, ci masochism lingvistic” [8, p. 210]. În același timp, să nu ne facem nici cea mai mică iluzie că autorii respectivi, chiar în ideea că ar fi luat cunoștință de reflecțiile Magistrului, ar fi fost predispuși să renunțe la „punctul lor de vedere”. Ne întrebăm retoric: ce trebuie să întreprindă posteritatea „după ce absurditățile și aberațiile sovieto-moldoveniste au ajuns foarte departe și au pătruns foarte adânc în ideologia vulgară din multe țări”? Un lucru aproape de nimic: „Nu e bine deci să le mai facem și noi concesii”, ne sfătuiește compatriotul nostru [6, p. 25].

1.3. După cum se știe, există diverse modalități de a deruta sau de a induce în eroare oamenii. Pornind, chipurile, de la intenția de a arunca lumină asupra unor lucruri neclare, acești autori fac uz de citate (care le convin, firește!) extrase din anumite contexte, propun soluții susceptibile de interpretări echivoce, utilizează termeni care, până la urmă, te abat de la esența subiectului abordat etc. După cum vedem, situația trenează și e suspect și revoltător că apar în continuare asemenea lucrări, când au trecut, iată, aproape treizeci de ani, de când se vorbește explicit și la obiect de identitatea lingvală moldo-română! Astfel, cunoscutul cercetător chișinăuian M. Gabinschi, examinând identitatea lingvală moldo-română, dar alunecând vădit pe panta eclectismului și, totodată, zgândărind sentimentele și făcând-o pe mironosița, ne va aduce la cunoștință că: a) „însuși renumitul E. Coșeriu, ale cărui blamări furioase ale presupusei așa-zisei limbi moldovenești neromâne sunt citate de ani de zile în Moldova”, a numit într-un interviu limba acad. Al. Philippide „moldovenească” și, luând în calcul „întregul volum de sensuri ale acestui cuvânt (semantemele lui), nu e nimic greșit în aceasta”, consideră M. Gabinschi [9, p. 152].

În primul rând, cititorii neavizați ar trebui să știe că E. Coșeriu ca atare n-a „blamat” – și încă „furios” – existența „limbii moldovenești”, ci, pur și simplu, a expus tranșant niște adevăruri științifice², iar, în al doilea rând, chiar și cititorii avizați sunt și ei oarecum șocați de îmbinarea *limba moldovenească neromână* („нерумынский молдавский язык”), după cum nu-și pot explica de ce reacționează atât de „furios” M. Gabinschi pentru faptul că „blamările” lui E. Coșeriu „sunt citate în Moldova de acum ani în șir”; b) În situația când se vorbește de identitatea limbii moldo-române, opinează în continuare M. Gabinschi, „este de față cazul ordinar de sinonimie privind denumirea limbii (în glotonomie), și anume: limba română are glotonim ce se aplică la limba de pe întregul ei areal și subglotonim ce se aplică la doar anumite

²Despre atitudinea moldovenistă și/sau antimoldovenistă a lui E. Coșeriu, a se reține următoarele lui reflecții, de care pot să beneficieze dezinteresat toți cei care au încă „probleme” cu fenomenul în cauză: „Multă lume crede că eu aș fi antimoldovenist. Nu, nu și nu! Eu sunt chiar foarte moldovenist. Sunt, în cadrul românismului, moldovenist și, în cadrul moldovenismului, sunt bălțist și, în cadrul bălțismului, sunt mihăilenist. Ce vreau să spun cu asta? Există un moldovenism imoral din punct de vedere etc. E naiv și, chiar dacă este naiv, este imoral, pentru că nu poți să te exprimi pe probleme de această natură, neștiind nimic despre ele. Și, dacă nu e naiv, este și mai grav. Dincolo de aceasta, există un moldovenism sănătos” [10, p. 51].

porțiuni din arealul ei”. Raționamentul în cauză ne obligă să-i rămânem „recunoscători” lui M. Gabinschi pentru dezvăluirea și fundamentarea unui „nou” tip de sinonimie terminologică în limbă; c) Dacă în clasificarea limbilor romanice ar figura limbile română și moldovenească, aceasta „va fi o falsificare”, iar dacă în această clasificare ar figura „română (moldovenească)”, lansează o altă ipoteză M. Gabinschi, aceasta „ar reflecta suficient de adecvat realitatea și va contribui la încetarea discuțiilor sterile inutile” [9, pp. 153-154]. Dimpotrivă, adăugăm noi, suntem convinși că anume asemenea pledoarii și sugestii pot favoriza la nesfârșit „discuții sterile inutile”.

Suplimentar, am putea să ne mai întrebăm, evident, retoric: ce înțelege omul mai puțin inițiat în materie de lingvistică prin îmbinările sau cuvintele utilizate de M. Gabinschi în fragmentul citat: *limba moldovenească neromână, română (moldovenească), glotonimie, semantem, glotonim, subglotonim*. Vă răspundem noi: nicio iotă! Nu ar fi fost mai logic ca în asemenea situație cercetătorul nominalizat să fi luat ca punct de reper principiul terminologic, de care s-a condus și pe care l-a aplicat prof. E. Coșeriu chiar de la începutul activității sale științifice: „Eu încerc – fiindcă consider că e nevoie ca științele umaniste să fie și umane, și să fie mai mult sau mai puțin înțelese de vorbitori – să mă apropiez cât mai mult de vorbirea curentă și să transform în termen ceea ce există deja în vorbirea curentă, și să întrebuițez cuvântul nu ca în limbă, ci ca termen pentru ceva definit. Acesta este principiul meu în terminologie” [3, p. 55]. Și în alt loc: „... așa și în lingvistică, nu trebuie să renunțăm la teorie și la adevăr, ci trebuie să expunem pe înțelesul tuturor, fiindcă lingvistica este pentru toți” [3, p. 130].

2. În contextul timpurilor pe care le traversăm la ora actuală, nu putem să nu amintim de procesul pluridimensional de integrare europeană (sau europenizare). După cum se știe, integrarea europeană presupune o anume mobilitate economică, politică, științifică, etnică, culturală etc., iar aceasta se efectuează, de regulă, prin transfer, împrumut, impact, partaj, simbioză, imixtiune etc. S-ar părea că lucrurile se derulează anevoios sau, în general, n-au sorți de izbândă la nivel economic, politic sau ideologic, dar la nivel cultural suntem într-o situație privilegiată. Conform preceptului coșerian, cultura este universală, deci implicit și „europeană”, iar specificul ei național e inevitabil „prin *subiect*, nu prin *obiect*” [11, p. 176]. Lucrurile se prezintă așa doar în aparență, deoarece, în realitate, în virtutea specificului național, care „e cu totul inevitabil prin *subiect*”, și a antidogmatismului, adică a „multiplicității de perspective” [11, p. 176], din care poate fi abordat un obiect (în cazul dat, limbajul

uman), posibilitățile mobilității de a eșua sunt imense la nivel cultural. Aceasta se explică prin faptul că, spre deosebire de alte tipuri de integrare europeană, cea culturală (implicit lingvistică) – la rang atât de obiect, cât și de știință – nu se poate realiza prin mișcarea pe căi bătătorite, prin acceptarea nediferențiată a tot ce nu e „al nostru”, prin consimțirea de concesi, denunțări sau negocieri, prin imitarea fidelă a tot ce e european. Cu alte cuvinte, în substanță de cultură și, mai ales, de științe ale culturii (reiterăm magistrala idee coșeriană: „limbajul este, pe de o parte, baza culturii, a întregii culturi și, pe de altă parte, este o formă a culturii” [3, p. 102], iar „lingvistica nu e, în realitate, posibilă decât în cadrul științelor culturii” [3, p. 148]), „trebuie să cumpănim lucrurile și să nu facem numai ceea ce se face altundeva, fiindcă se face altundeva și, în consecință, trebuie să fie, fără îndoială, ceva important, care trebuie neapărat urmat” [11, p. 178].

2.1. Soluția pentru a rezista la „seducția” europeană, promovată în detrimentul identității naționale, o găsim, de asemenea, în opera coșeriană, în special, în două, cel puțin, din cele cinci principii cunoscute ale lingvisticii ca știință a culturii: principiul obiectivității și principiul tradiției.

Astfel, conform principiului obiectivității, „orice știință prezintă sau tinde să prezinte obiectul în obiectivitatea sa, așa cum este el ca obiect” [12, p. 5]. Cu alte cuvinte, colaborarea și influența științifică reciprocă (inclusiv filologică) pe care o reclamă integrarea europeană nu trebuie să determine atribuirea fenomenului glotic „național” a unor categorii sau caracteristici improprii, „europene” (franceze, engleze, germane etc.) și, în ultima instanță, ar trebui, vorba prof. E. Coșeriu, să ne „deranjeze spiritual” această viziune „lipsită de critică, această acceptare a modelelor străine” [11, pp. 177-178]. Referitor la acest principiu, trebuie să recunoaștem că lingvistica românească are restanțe, cel puțin, la nivel de studii aparte, iar proporțiile pe care le poate lua „deranjul spiritual” pe seama patimii de „acceptare a modelelor străine” pot crește simțitor pe măsura realizării integrării europene (există suficiente probe în acest sens. Astfel, prof. E. Coșeriu vorbește, în general, de modelele „mai ales franceze”; noi am putea aminti de cele rusești. Iată un exemplu concludent: pornind de la clasificarea frazeologismelor rusești în patru tipuri, nu puțini lingviști din Basarabia au încercat să găsească cu orice preț aceste patru tipuri și în inventarul frazeologic românesc).

2.2. Nimeni nu pune la îndoială adevărul că, pe „piața” integrării europene, cantitatea „cererilor”, atât pentru limba română, cât și pentru lingvistica românească se află în funcție totală de „ofertele” limbii române, respectiv, ale lingvisticii românești. Firește, în

procesul acestei integrări este evidentă importanța specialiștilor, limba română nereușind prin sine însăși să-și facă reclamă, ea fiind în stare, în schimb, să furnizeze cu generozitate argumente vorbitorilor, inclusiv specialiștilor, pentru ca aceștia să vină cu „oferte” rezonabile. Și, în asemenea cazuri, de ce nu am urma poziția prof. E. Coșeriu: „De câte ori vorbesc în străinătate, mă refer nu numai la limba română – care este o formă culturală de interes extraordinar <...>, ci și la toate realizările culturale românești [...], mai ales în trei domenii, și anume în domeniile literaturii, lingvisticii și istoriei” [13, p. 127]. În acest context, importanța principiului al doilea – cel al tradiției – este incontestabilă, el ajutându-ne să ne menținem, concomitent, atât în limitele „naționalului”, cât și în ale „europenismului”. Astfel, pornind de la postulatul că „limba este mai întâi de toate tradiție, iar nouitatea este uneori primul fapt de limbă revoluționar în cadrul tradiției” [12, p. 8], Magistrul îndeamnă România să-și regăsească „tradiția [...] care era deja o tradiție europeană, dar care trebuie făcută mai europeană și mai critică” [11, p. 180], iar relația „cu cultura engleză și cu cultura italiană (după părerea lui E. Coșeriu, anume Anglia și Italia sunt „cu mai multă conștiință critică în Europa” – Gh. P.) i-ar face poate pe români mai sceptici și, poate, mai puțin admiratori ai propriei lor conștiințe personale” [11, p. 180]. Să recunoaștem că aceasta e o remarcă ce ne provoacă, oximoronic vorbind, o senzație de înțepătură, dar de ... instructivă înțepătură!

3. În legătură cu tematica abordată, putem aminti și de neliniștea justificată a vorbitorilor/cercetătorilor referitoare la poziția limbii lor în decorul glotic contemporan. Nu intenționăm a dramatiza situația ce urmează, cu certitudine, a se contura, dar trebuie să declarăm că, din expectativă, vom fi martori când fiecare țară – devenind membră a UE – va încerca pe toate căile să pună în evidență limba sa. Era și de așteptat, în acest sens, ca reacțiile lingviștilor să nu se lase mult așteptate. De exemplu, prof. bucureștean M. Zamfir, pronunțându-se pe marginea acestui subiect, consideră că în situația când vorbim de locul limbii române în cultura contemporană, „suntem grevați de două opțiuni aparent contrare, dar care rezultă din același complex de inferioritate: pe de o parte, ni se pare că limba noastră s-ar afla în dificultate de a fi cunoscută, vorbită, manifestată, scrisă; pe de altă parte, mai ales intelectualii români – și nu mă refer la intelectualii români care suferă direct (cum este cazul celor din Basarabia), ci la intelectualii bucureșteni, care au un complex de aceeași natură, manifestat însă cu semn contrar, consideră că bogăția extraordinară a culturii, a literaturii pe care o scriu ei, de exemplu, rămâne, din păcate, necunoscută, doar pentru că limba noastră nu ar fi suficient de «internaționalizată»” [14, p. 29]. Rezonabil ar fi ca această stare de neliniște să-i

obsedeze pe toți vorbitorii de limba română, dacă doresc pe bune să se opună fenomenului de glotofagie, lingvucid sau canibalism lingvistic [15, p. 274].

4. Cum se va simți limba română în polifonia glotică europeană? În ce măsură este ea pregătită pentru un eventual „război al limbilor”? Fără îndoială, se va simți comod și va fi pregătită pentru un atare „război”, numai dacă atât atitudinea românilor, cât și a celorlalte etnii europene va fi una „sănătoasă”, adică una care „apără și afirmă interesele și drepturile” propriei limbi. În același timp, ne îndeamnă Magistrul, trebuie să renunțăm, pe de o parte, la „atitudinea așa-zis pozitivă excesivă, care consideră valorile românești (*mutatis mutandis* – franceze, engleze, germane, daneze etc. – Gh. P.) ca valori absolute și le consideră la același nivel pe toate”, iar, pe de altă parte, la „atitudinea hipercritică privitor la tot ce este românesc (iarăși, *mutatis mutandis* – francez, englez, german, danez etc. – Gh. P.)” [16, p. 18]. Trebuie să luăm în dotare și această reflecție coșeriană, întrucât se referă direct la o lecție pe care niciodată nu e târziu s-o însușim.

4.1. În ceea ce privește prima atitudine, nu e cazul deci să „ne batem cu pumnul în piept”, vociferând cu și fără ocazie, de exemplu, (a) că Eugeniu Coșeriu e „cel mai mare lingvist al nostru din toate timpurile” (pentru că această constatare aparține mai multor lingviști); (b) că „limba română e cea mai interesantă limbă din Europa” (pentru că această constatare aparține finlandezului Rene Paul Kiparsky); (c) că limba română e „al patrulea picior al unei mese” (pentru că această constatare aparține suedezului Alf Lombard). În asemenea situații, cel mai cumpătat ar fi: (a) să-l lăsăm „pe Coșeriu însuși să ne dezvăluie ceva, fiindcă, în scrierile sale, el s-a condus după principiul lui Platon: «să spui lucrurile așa cum sunt»” și, în general, există „nume în cultura lumii, care nu au nevoie de atribute superlative” [17, p. 109]; (b) să dezvăluim, sub diverse aspecte, individualitatea, specificitatea limbii române în raport cu alte limbi europene; (c) să renunțăm la „elogierea” limbii române dintr-o singură perspectivă, dintr-un anumit punct de vedere, întrucât aceasta este, așa sau altfel, o limitare: orice perspectivă, insistă E. Coșeriu, „este totdeauna parțială” și duce inevitabil la pierderea din vedere a celorlalte perspective. Cu alte cuvinte, se cere din partea noastră nu numai să cunoaștem „scara valorilor”, dar, cu simț critic, să valorificăm și să extindem pe toate căile potențialul nostru național, întrucât „singura posibilitate de a afirma cultura noastră e tocmai aceea de a-i lărgi orizonturile și de a nu ne limita la lucrurile noastre” [18, p. 24]. Mai mult decât atât: „dacă oamenii de știință nu mai fac decât apărarea limbii române, rămânem, dintr-un punct de vedere, pe loc” [16, p. 9].

4.2. Referitor la atitudinea hipercritică, trebuie să menționăm că ea poate aprofunda și mai mult complexul de inferioritate *ca români*, inclusiv *ca vorbitori de limba română*. În plus, o atare atitudine, consideră mihăileneanul universal, afară de faptul că „produce o umilire în fața Occidentului, o umilire lipsită, și ea, de critică”, determină respingerea „fără drept de apel” a valorilor noastre românești care pot fi, „realmente, superioare” valorilor de pe aiurea [16, p. 9]. E hazardat să afirmi, ca Alex. Ștefănescu, de exemplu, că „limba română va dispărea în patruzeci-cincizeci de ani” („Ziua literară”, 14 septembrie 2003), după cum nu e mai puțin ridicol ca numai „după ce ai fost recunoscut în străinătate să fii apreciat și în România” [19, p. 2].

4.3. Apare întrebarea firească: menținându-ne în limitele naționalismului lingvistic „sănătos”, avem noi, românii (*mutatis mutandis* – francezii, englezii, germanii, danezii etc.), pe de o parte, pregătirea respectivă pentru a depăși „această neîncredere care caracterizează cultura românească cu privire la realizările românilor” [19, p. 2], iar pe de altă parte, curajul de a da Cezarului ce e a Cezarului (indiferent de faptul că ne referim la cultura românească, franceză, germană, daneză etc. sau la cea retoromană, bască, catalană etc.)? Firește, intuim răspunsul pozitiv, dar ceea ce ar fi necesar, în prezent, „înainte de toate, ar fi o educație (prin școală și mass-media) în alt spirit, al unei conștiințe identitare centrate pe demnitatea de român, fără a ne ascunde nouă înșine păcatele, relele, minusurile, însă opunându-le acestora calitățile reale românești, valorile noastre, modelele de reușită în planul creativității intelectuale, în științe, în tehnică, în domeniile culturii” [20, p. 26].

5. În încheierea acestei prelegeri, îmi exprim speranța că noi, cei de astăzi, suntem ultimii martori ai calvarurilor și lecțiilor afirmării unui adevăr (or erezia nu poate înlătura adevărul genezei și naturii unui idiom), ai târgurilor de conștiință, ai teoriei moldovenismului, ai apariției unor lucrări de genul „avortonului” (cum îl numea marele filolog ieșean D. Irimia) *Dicționar moldovenesc-român* al lui V. Stati etc. Și tot noi, cei de astăzi, precum și cei de mâine și de poimâine – de aici din Țară și de peste hotarele ei –, în primul rând, vom lua drept model de comportament moral și atitudine intelectuală mărturisirea lui E. Coșeriu: „Nu, nu m-am înstrăinat niciodată, fiindcă totdeauna am peregrinat, am umblat prin lume cu Mihăilenii mei în inimă, cu Bălții mei în inimă, cu Basarabia mea în inimă, cu Iașii mei în inimă, cu România și cu limba română în inimă <...> Nu mi-am uitat limba și pentru că sunt, mai mult sau mai puțin, de meserie, însă nu mi-am uitat limba și fiindcă am trăit mereu cu ea, cu scriitorii și cu poeții

români și chiar cu prozatorii români, pe care îi știam nu chiar în întregime, dar, în parte, îi știam pe de rost” [10, p. 49]³. În al doilea rând, trebuie să fim conștienți și de faptul că, pe viitor, nu sunt excluse situații imprevizibile și dificile, legate de problematica abordată în această prelegere, iar depășirea și soluționarea lor plauzibilă le vom putea găsi, indiscutabil, în „adevăratul continent coșerian” (M. Borcilă) a cărui recuperare, decantare, interpretare și estimare deplină e în sarcina generației actuale și a celei viitoare de cercetători (lingviști, filozofi, literați, esteticieni, logicieni etc.).

BIBLIOGRAFIE

1. Saramandu N. Întâlniri cu Eugeniu Coșeriu. În: *In memoriam* Eugeniu Coșeriu. București: Editura Academiei Române, 2004, pp. 19-30.
 2. Caragiu Marioțeanu M. Eugeniu Coșeriu – savantul și omul. În: *In memoriam* Eugeniu Coșeriu. București: Editura Academiei Române, 2004, pp. 7-14.
 3. Coșeriu E. Lingvistica integrală. Interviu cu Eugeniu Coșeriu realizat de Nicolae Saramandu. București: Editura Fundației Culturale Romane, 1996. 184 p.
 4. Pop I.-A. Latina este matricea italienei, românei, francezei și spaniolei. În: *Limba Română*, Chișinău, 2021, nr. 4, pp. 40-44.
 5. „Eugen Coșeriu a avut o viziune europeană asupra lingvisticii” / Interviu cu V. Orioles. În: *Limba Română*, 2013, nr. 5-6, pp. 125-134.
 6. Coșeriu E. Latinitatea orientală. În: *Limba Română*, 1994, nr. 3, pp. 10-25.
 7. Danilenko V. P. Obshee yazykoznanie i istoriya yazykoznaniiya. Kurs lektsiy. Moskva: Flinta - Nauka, 2009. 270 p.
 8. Alteritate, toleranță și masochism (dialog cu un elev despre etica și politica lingvistică) / Interviu cu E. Coșeriu.
- ³În subsidiar, ar trebui să se știe că primul pas „pe calea unei considerări aprofundate a problemei «integrării» lui Coșeriu în cultura română îl reprezintă, după convingerea redutabilului coșeriolog clujean M. Borcilă, evaluarea corectă a apartenenței originare a viitorului lingvist la contextul culturii române interbelice în care el și-a dobândit stratul primar al formației științifice și orientarea genuină a întregii sale activități” [21, p. 17].

În: Kabatek J. Pagini de exegeză și de reconstrucție biografică. Ediție îngrijită de Cristina Bleorțu. Traducere de Alina-Viorela Prelipcean, D. Finaru și C. Munteanu. Iași: Institutul European, 2020. 218 p.

9. Gabinskiy M. A. Vospominaniya nelyubimogo rabotnika. Iz istorii yazykoznaniiya v Moldavii. Kishinev: Contrast-Design, 2017. 164 p.
10. Coșeriu E. Universul din scoică. Interviuuri realizate de Gheorghe Popa, Maria Șleahțișchi și Nicolae Leahu. Chișinău: Știința, 2004. 70 p.
11. Coșeriu E. Prelegeri și conferințe (1992–1993). În: Anuar de lingvistică și istorie literară, t. XXXIII, 1992–1993, Seria A Lingvistică. Iași, 1994. 189 p.
12. Coșeriu E. Principiile lingvisticii ca știință a culturii. În: *Studia Universității Babeș-Bolyai, Philologia*, XXXVII, 1992, nr. 1-2, pp. 5-12.
13. „Toate problemele culturii și toate formele ei sunt și ale noastre” / Interviu cu E. Coșeriu. În: *Basarabia*, 1992, nr. 4, pp. 132-139.
14. Zamfir M. Poziția actuală a limbii române în context universal. În: *Limba română azi. Lucrările Conferinței Naționale de Filologie „Limba română azi”*. Ediția a X-a, Iași-Chișinău, 3–7 noiembrie 2006. Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2007, pp. 29-32.
15. Vintilă-Rădulescu I. Sociolingvistică și globalizare. București: Oscar Print, 2001. 320 p.
16. „Trebuie să cunoaștem toată tradiția și să mergem mai departe de tradiția limitată pe care o poate avea cultura unei țări” / Interviu cu E. Coșeriu. În: *Limba Română*, Chișinău, 2006, nr. 10, pp. 7-21.
17. „Există nume în cultura lumii, care nu au nevoie de atribute superlative” / Interviu cu L. Fassel. În: *Sud-Est*, 2006, nr. 3, pp. 95-109.
18. Coșeriu E. Deontologia culturii. În: *Echinox*, 1999, nr. 7-8-9, pp. 22-24.
19. „Numai după ce ai fost recunoscut în străinătate începi să fii apreciat și în România” / Interviu cu E. Coșeriu. În: *Obiectiv*, 24 octombrie 2001, p. 2.
20. Crețu N. „Localismul creator” – generator de valori naționale de audiență universală. În: *Limba și literatura română. Regional – național – european*. Iași: Casa Editorială Demiurg, 2006, pp. 23-29.
21. Borcilă M. Reflecții privind procesul de integrare a lui Eugeniu Coșeriu în știința și cultura română. În: *Limba Română*, 2019, nr. 3, pp. 33-50.